

QOBUSTANIN QIŞ OTLAQLARINDAN SƏMƏRƏLİ İSTİFADƏ OLUNMASI VƏ YAXŞILAŞDIRILMASI TƏDBİRLƏRİ

M.M.ƏLİYEV, dissertant
AMEA Torpaqsünəşliq və Aqrokimya institutu

Kənd təsərrüfatı ekologiyasında otlaq ekosistemləri - nə aqroekosistem yavaşmanın mahiyyəti kənd təsərrüfatı istehsalını təşkil edən tərkib hissələrinin əkin, təbii yem sahələri, meşələr və mal-qaranın daxili vəhdətinin birliyi dərək etməkdən ibarətdir. Təbii ekosistemlərin münbitliyinin idarəedilməsi torpağa çoxlu sayda müxtəlif cür təsirləri nəzərdə tutur. Təbii aqroekosistemlərdən, təbii yem sahələrinin və meşələrin optimal nisbəti və yerləşdirilməsi aqroekosistemlərin strukturunun təkmilləşdirilməsi tədbirlərinə aiddir. Bu cür yanaşma adantiv - landşaft əkinçiliyində istifadə edilir. Bu zaman torpaqlardan istifadə üsulları relyefdən birbaşa asılı olaraq işlənir. Bu eroziya səviyyəsini kəskin aşağı salır və istehsalın rentabelliğini yüksəldir. [9,10]

Otlaq aqroekosisteminə mal-qara qida elementlərinin dövriyyəsinin əsas iştirakçısıdır, çünki, o torpağın bitki vasitəsi ilə istehsal etdiyi bioloji məhsulu istehlak edir və torpağı peyin ilə zənginləşdirir. Ona görə də otlaq ekosistemlərində torpaq - bitki həlqəsində mal-qaranın miqdarı da əlavə edilərək torpaq - bitki - mal-qara zənciri şəklində öyrənilir. Mal-qaranın miqdarı təsərrüfatın ixtisaslaşmasından və qida (yem) rasionundan asılı olur, belə ki, systemsiz, həddən çox otarılma nəinki otlaqların ot örtüyünün seyrəlib azalmasına səbəb olur, həm də təbii yem sahələrinin torpaq (xüsusən yamaclarda) örtüyünün dağılmasına səbəb olur.

Mal-qaranın ekoloji və iqtisadi optimal miqdarının müəyyən edilməsi çox mühüm məsələdir, bu məsələ ən çox sərfəli yem rasionu, otlaq sistemlərinin ilkin məhsuldarlıq səviyyəsi, quraqlıq illərinin əlverişsiz şəraitinin nəzərə alınması və s. səbəblərlə əlaqədar olaraq həll edilir [10].

Bundan başqa mal-qaranın miqdarı və otlaq sahələrinin optimal nisbətinin təyin edilməsi ilə yanaşı otlaq ekosistemlərində mal-qaranın düzgün yerləşdirilməsi məsələsi də mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Mal-qaranın böyük olmayan qruplarla otlaqların ərazisində bərabər paylanması daha məqsədəuyğundur. Otlaq aqroekosistemlərinin səmərəli istifadəsi üçün təsərrüfatlarda kiçik heyvandarlıq fermaların yaradılması düzgün və sərfəli hesab edilir. Otlaq ekosistemlərində münbitliyin idarə edilməsinin xüsusi cəhəti otlaqların sahəsidir. Həddindən artıq iri otlaqlar (əgər düzənlik relyefə malikdirsə), antiekoloji hesab edilir.

İnsanın torpağa müdaxiləsi ekoloji gəhətdən korrektiv olmalıdır. Nəzərə almaq lazımdır ki, torpaq ekosisteminin öz daxili həyatı mövcuddur, bu həyat

torpaq münbitliyinin və bütün aqroekosistemin idarəedilmə prosesi zamanı insan tərəfindən yalnız müdaxilə edilir.

Ümumiləşdirərək belə bir nəticəyə gəlirik ki, otlaq ekosistemlərinin idarəedilməsi sistemi aşağıdakı tərkib hissələrindən ibarətdir:

1) Təbii ekosistemin vəziyyəti haqqında ilkin məlumat; torpaq münbitliyinin faktiki vəziyyətinin qiymətləndirilməsi; ekosistemdə gedən dəyişikliklərin aşkarlanması (monitorinq);

2) Təbii ekosistemlərin tarazlığının bərpasına və əsas proseslərin optimallaşmasına yönəlmiş idarəedicisi sistemin (aqrotexniki, meliorativ tədbirlər sistemi) işlənilməsi.

Dövlət tərəfindən 2002-ci ildə Azərbaycan Respublikasında yay və qış otlaqlarının yaxşılaşdırılmasına dair Milli Proqram hazırlanmış və bu Proqramlarda əks olunmuş təxirəsalınmaz tədbirlər sisteminin həyata keçirilməsi vacib bilinmişdir [3].

Qobustan massivi qış otlaqlarında apardığımız geobotaniki və torpaq tədqiqatları, otlaqlı torpaqların tərtib etdiyimiz ekoloji münbitlik modelləri və apardığımız ekoloji monitorinqin nəticəsində aşkar edilmişdir ki, ərazinin otlaq ekosistemlərinin məhsuldarlığı aşağı düşmüş otlaqların botaniki tərkibi pisləşmiş, alaq otları ilə zibillənmiş, yem məhsuldarlığı aşağı düşməsi ilə yanaşı keyfiyyəti də pisləşmişdir və nəticədə bu otlaqlar regionda inkişaf edən qoyunçuluğu otlaq yemi ilə təmin edə bilmir.

Qobustan massivi qış otlaqlarının məhsuldarlığını, tutumunu və yem keyfiyyətini artırmaq, otlaq torpaqların münbitliyinin yüksəldilməsi və idarəedilməsi məqsədi ilə bizim tərəfimizdən müvafiq tədbirlər sistemi işlənilib hazırlanmışdır [1,2,4,5,6,7,8,11,12].

Qobustanın təbii yem sahələrinin əksər hissəsi yarımşəhra otlaq tipinə aid olaraq təsərrüfat nöqtəyindən az məhsuldar otlaqlar hesab edirlər. Bir çox otlaqlar uzun müddət düzgün istifadə edilmədiyindən hal-hazırda həm keyfiyyəti, həm də kəmiyyətinə görə çox aşağı məhsuldarlığa malikdir. Təbii yem sahələrinin müasir vəziyyəti get-gedə daha da inkişaf edən heyvandarlığın tələbatını ödəyə bilmir. Buna görə də heyvandarlığı yüksək məhsuldar və yüksək keyfiyyətli, zəngin ot tərkibinə malik yem sahələri ilə təmin etmək üçün müvafiq tədbirlər sistemi işlənilib hazırlanmalıdır. Buraya daxildir: otlaqlardan səmərəli istifadə edilməsi, səthi və kökündən yaxşılaşdırma tədbirləri, relyef baxımından əlverişli sahələrdə suvarma şəraitində mədəni otlaqların yaradılması.

I Otlarlardan səmərəli istifadə edilməsi.

Səmərəli istifadə tədbirlərinə başlıca olaraq otlaq sahələrinin hissə-hissə otarılma və torpaq-iqlim şəraitinə müvafiq surətdə otlaq dövriyyəsi, otlaqların yükünün düzgün paylaşdırılması, sahələrdən optimal müddətlərdə istifadə olunması, otarılma qaydasının müəyyən edilməsi və s. daxildir. Otlaq yükünə görə otarmanın oktyabr-noyabr aylarında aparılması lazımdır.

Hissə-hissə otarma tətbiq edilən zaman ot örtüyünün məhsuldarlığından və otarma müddətindən asılı olaraq sahəni elə bölmək lazımdır ki, hər bir hissədə otarma müddəti 5-6 gündən artıq olmasın. Hər il 6-8 küzdən birini dincə qoymaq lazımdır.

Düzgün otarılma sistemini yaratmaq üçün otlaq sahələrinin hissələrə (küzlərə) bölərkən yeyilən bitki kütləsinin məhsuldarlığını və ot formasıyasının hansı dövrdə daha çox yem əhəmiyyəti kəsb etməsinə əsaslanmaq lazımdır. Mal-qaranı əvvəlcə yovşanlıq və yovşanlı-şorəngəlik formasıyalarında şorlaşmamış sahələrdə otarmaq məsləhətdir, payızın sonunda, yağışdan sonra və şaxtalar başlayanda mal-qaranı kövrək şorəngəlik, xüsusən gəngizlik otlaqlarında otarmaq lazımdır. Yazda, efemerlər inkişaf etdikdən sonra növbəli otarma qaydalarına ciddi riayət olunmaqla mal-qaranı bütün yem sahələrində otarmaq olar. Efemerlər bar verəndə otarma dayandırılır, çünki bir çox efemerlər bu zaman heyvanlar üçün zərərli olurlar.

Kənd təsərrüfatı praktikasında və alimlərin təcrübəsi ilə küzlərlə otarmanın vacibliyi aşkar edilmişdir. Sübut edilmişdir ki, küzlərlə otarma zamanı otlaqların məhsuldarlığı 15-25% artır, heyvanların ətlik çəkisi artır, süd sağımı yüksək olur. Bu zaman yem sahələrinin ot örtüyü bərabər şəkildə və düzgün istifadə olunur, 8 küzlü otarma ən yaxşı nəticə verir. Küzlər növbə ilə otarılır. Əvvəlcə bir küzdə otarılaraq, sonra növbəti küzə keçirilir, bütün küzlər otarıldıqdan sonra davarlar yenə də birinci küzə keçirilir. Otarma dövrünə görə hər bir otlağı iki və ya üç dəfə otarmaq olar. Hər il bir-iki küz dincə qoyulmalıdır.

Düzən yarımsəhra otlaq tiplərində davarların otarılması üçün ən əlverişli müddət dekabrın 1-dən mayın 20-dək, alçaq dağlıq yarımsəhra otlaqlarında bu müddət oktyabrın 10-dan mayın 1-dək, quru boyqır bitkiliyində oktyabrın 15-dən dekabrın 15-dək və mərtin 1-dən mayın 15-dək hesab edilir.

Qobustan qış otlaq sahələrindən səmərəli istifadə etmək üçün aşağıdakı tədbirləri də həyata keçirmək lazımdır:

a) otlaq sahəsinə düşən xırdabuynuzlu mal-qaranın baş sayı düzgün müəyyən edilməlidir;

b) otlağın tipinə müvafiq olaraq, otarılma müddəti nəzərə alınmalıdır;

c) torpaqların yuyulmasının və eroziya proseslərinin qarşısını almaq məqsədi ilə dik yamaclarda bitən alaq, zərərli və zəhərli bitkilərin (tikanlı kolların) kökündən çıxarılması məsləhət görülmür;

d) meyilliyi 10-150-dən yüksək olan yamaclarda xüsusilə güclü yağmurlu günlərdə mal-qara otarılması qadağan edilməlidir;

e) örüş sahələrindən istifadə müddətlərinə ciddi surətdə əməl edilməlidir. İqlim şəraitindən asılı olaraq otarma müddəti dəyişdirilə bilər.

Ümumiyyətlə, otlaqlardan səmərəli istifadə tədbirlərinə əməl edilməsi böyük əmək və əlavə xərc sərfini tələb etmir. Sadəcə olaraq yuxarıda göstərdiyimiz tədbirlərin tətbiqini həyata keçirməklə otlaqları yaxşılaşdırmaq lazımdır.

II. Otların səthi yaxşılaşdırılması tədbirləri.

Otların səthi yaxşılaşdırılmasında məqsəd həmin təbii otlaqda yabani bitən qiymətli yem bitkilərini mühafizə etmək, həm də bitki örtüyünü dəyərli və məhsuldar yem bitkiləri ilə zənginləşdirmək üçün lazımlı olan təşkilati, aqronomik və meliorativ şəraiti yaratmaqdır. Bu tədbirlərə otlaq sahələrinin xırda və orta diametrlidə daşlardan təmizlənməsi, otlaqlara üzvi və mineral gübrələrin verilməsi, təciklərin düzəldilməsi, çökəkliklərin doldurulması, seyrəkləşmiş və eroziyaya uğramış sahələrə uyğun yem bitkilərinin toxumunun oktyabr ayının əvvəlindən şum edilmədən torpağın səthində səpini və sair tədbirlər aid edilir. Qobustan qış otlaqlarında Rusiya itüzümü, tikanlı dəvəqıran, tikanlı pıtraq, tikanlı kəvər, adi üzərrik, İsfahan süddüyəni, digər zərərli və zəhərli bitki növləri məhv edilməlidir.

Səthi yaxşılaşdırma tədbirlərindən biri də az məhsuldar, seyrəkləşmiş, tapdalanmış və eroziyaya məruz qalmış sahələri yüksək keyfiyyətli çoxillik yem bitkiləri ilə zənginləşdirməkdən ibarətdir. Bunu isə quraqlığa və duzadavamlı yem əhəmiyyətli bitkilərin toxumlarını malalama və vərdələmə ilə torpaq səthində səpməklə yerinə yetirmək olar. Ərazidə kserofit (quraqlığa davamlı) və halofit (duzadavamlı) yem bitkilərinin toxumlarının səpinini sentyabr-oktyabr aylarında həyata keçirmək məqsədəuyğundur.

Səthi əməli tədbirlərdən biri də otlaqlarda üzvi və mineral gübrələrin verilməsidir. Apardığımız tədqiqatlar və monitorinqin nəticələrinə görə Qobustan qış otlaqları humusla kasad olduğundan üzvi və mineral gübrə verilməsi zəruridir. Mineral gübrələri payızda ilk yağışdan əvvəl 3-4 ildən bir, azot gübrələrinin 1-2 sent/ha, fosfor gübrələrinin 3-4 sent/ha verilməsi tövsiyə edilir. Üzvi gübrəni (yataqlarda toplanmış peyinləri) hektara 5-10 ton hesabı ilə payızın axırlarında vermək olar. Gübrənin verilməsi otlaqların məhsuldarlığını 50-60 % artırır.

Səthi yaxşılaşdırma tədbirlərindən biri də otlaqların torpaq-su rejiminin nizamlanmasıdır. Süni yağış yağdırmaqla və ya "hövzə" suvarma şəbəkəsi yaratmaqla yovşanlı-gəngizlik və yovşanlı-efemerlik formasıyalarında, zəif maili yamaclı sahələrdə aparmaqla məhsuldarlığı 1-2 dəfə artırmaq olar.

Bu tədbirlərə həm də otlaq sahələrində yayılan zərərli bitkilərə qarşı mübarizə aparılması aiddir. Tədqiq edilmiş otlaqların bitki örtüyündə formasıyaların

Qobustan qış otlaqlarının formasiyalar üzrə səmərəli istifadə edilməsi və yaxşılaşdırılması tədbirləri.

Formasiyal arın adı	Tədbirin adı	Otarma müddəti		8 günlük sistemlə otarma nın tətbiqi	Məhv ediləcək zərərli və zərərli bitkilərin adı	Səpin üçün yem bitkisinin	
		Başla nır	Qur- tarır			adı	miqdarı kq/ha
Topallı- şiyavlı- yovşanlıq	Səmərəli istifadə	1/ XI	15/IV	+	Şərq məryəm noxudu Sikuta durnaotu Adi üzərlik Qırmızıciq soğan Ağ məryəmnoxudu Tikanlı gəvən Yabanı turpca	Şırmılı topal Sivrim əzgən Daraqılı ayrıq Soğanaqlı qırtıc İyli yovşan Mavi qarayonca Sovis şiyavi	5-7 5-7 8-10 4-6 3-5 6 5-8
Yovşanlı- ufemerlik-	Səmərəli istifadə Səthi yaxşı- laşdırma	10/X	10/V	+	Boz bələgün Başciqlı lələ Qızıarpaq birəotu Parlaq sığırözü Sivrimeyvə qaymaqqıçəyi Tikanlı ödotu Qırmızıciq soğan Cöl qanqalı	Yapon tonqalotu Buğdayı bozaq Bərk quramit Soğanaqlı qırtıc Mavi qarayonca İyli yovşan	8 7-9 7-9 5-8 7 3-5
Yovşanlı - kövrək şorəngəli gəngizlik	Səmərəli istifadə	10/X	1/V	+	Qırmızı soğan Səhra çuğunduru Sivrimeyvə qaymaqqıçəyi Qızıarpaq birəotu Başciqlı lələ	Bərk quramit Sivrim əzgən Soğanaqlı qırtıc İyli yovşan Gəngiz	5-7 6 4-6 2-4 6-8
					Cöl qanqalı	Səhra ayrıq Şoran qaçaqayır	7-10 7-10
Qarağanlı yovşanlıq	Səmərəli istifadə Səthi yaxşı- laşdırma	15/X	15/V	+	Sikuta durnaotu Qırmızıciq soğan Parlaq sığırözü Yaz xacgüllü Səhra çuğunduru	Sivrim əzgən Ağacvari şorəngə Uzunsov ayrıq Bərk quramit Buğdayı bozaq	6 8-10 7-9 6-7 10-12
Kövrək şorəngəli- gəngizli- efemerlik	Səmərəli istifadə səthi yaxşılaş- dırma	15/X	15/V	+	Qırmızımtıl soğan Sünbüllü bozyarpaq-çiçək Kanada xırdalaçəyi Qızıarpaq birəotu Dilimli güllüçə	Gənciz Buğdayı bozaq Yatıq qırtıc Bərk quramit Kövrək şorəngə Dağ şorəngəsi	5-6 10-12 5-7 6-8 10-12 10-12
Gəngizli- yovşanlıq	Səthi yaxşılaşdı- rma, Əsaslı yaxşılaşdı- rma	10/X	25/V	+	Qırmızımtıl soğan Səhra çuğunduru Başciqlı lələ Adi üzərlik Yol bozalağı Buruqlu məsməsi	Dağ şorəngəsi Sivrim əzgən Bərk quramit Yapon tonqalotu Yatıq qırtıc Mavi qarayonca Buğdayı bozaq	10-12 5-7 4-6 10-12 8-10 10 10-12
Yovşanlı- gəngizlik	Əsaslı yaxşılaşdı- rma	10/XI	10/V	-	Dilimli güllüçə Səhra çuğunduru Buruqlu məsməsi Rusiya itizümü Oxlu bozalaq Cöl qanqalı Sünbüllü bozyarpaqçiçəyi	Gəngiz Kövrək şorəngə Sivrim əzgən Şərq bozağı Şoran qaçaqayır Bərk quramit	10-12 10-12 12-15 10-12 8-10 7-9
Yovşanlı qarağanlıq	Əsaslı yaxşılaşdı- rma	15/X	25/IV	-	Rusiya itizümü Kanada xırdalaçəyi İsfahan süddüyəni Adi qanqal Qızıarpaq birəotu Parlaq sığırözü Sünbüllü bozyarpaqçiçək	Soğanaqlı qırtıc Bərk quramit Mavi qarayonca Buğdayı bozaq Şoran qaçaqayır Sivrim əzgən Barmaqvari çayır	8-10 5-7 8-10 10-12 10-12 12-15 6-8
Çərənli - efemerlik	Əsaslı yaxşılaşdı- rma	10/XI	10/V	-	Səhra çuğunduru Qırmızımtıl soğan Dilimli güllüçə	Şərq bozağı Sivrim əzgən Bərk quramit	6-8 12-15 6-8
					Qısa süddüyən Uzunsov kələm Sikuta durnaotu Sünbüllü bozyarpaqçiçək Rusiya itizümü	Mavi qarayonca Kövrək şorəngə Ətli şorəngə Səhra ayrıq	10-12 10-12 10-12 7-9

botaniki tərkibində kifayət qədər zərərli və zəhərli bitkilər aşkar edilmişdir. Bu bitkilər otlaqlarda geniş yayılaraq yem bitkilərinin məhsuldarlığına olduqca mənfi

təsir edir. Zərərli və zəhərli bitkilər əsasən qobu və dərələrin kənarında, daşlı və kollu ölüzlərdə, gölməçələrin ətrafında və yolların kənarında rast gəlinir.

Onları əl ilə, yaxud kolkəsənlə qırmaqla, cəngəllik sahəsini isə herbisid tətbiq etməklə məhv etmək olar.

III. Otlqların əsəş (kəkündən) yaxşılaşdırma tədbirləri.

Qobustan ərazisində qoyunçuluğun yem bazasını daha da möhkəmləndirmək, məhsuldar əkmə otlaq və biçənəklərin yaradılması üçün otlaq sahələrinin əsəş yaxşılaşdırılması lazımdır. Əsəş yaxşılaşdırma aparılarkən təbii cim qatı pozulur, sentyabr-oktyabr aylarında oraya quraqlığa və duzadavamlı bitkilərin (əzgən, qıyax, ayrıqotu və s.) toxumu səpilir.

Rayonun təsərrüfatlarının qış otlaqlarında yaxşılaşdırma tədbirlərindən ən vacibi düzən və az maili yamaclarda üst qatı şorakətləşmiş torpaqlardan duzları meliorativ üsullarla yumaqdan ibarətdir. Bu tədbiri görmək üçün drenaj kanalları çəkməkdən başqa çoxlu su ehtiyatı lazımdır. Qobustan rayonunun qışlaqlarının ərazisinin meyilliyi quru qobulara, dərələrə doğru istiqamətlənərək bir neçə çay ilə birləşir. Bunu nəzərə alaraq təsərrüfatların qış otlaqlarında istər alçaq dağlıq sahələrin yamaclarında, istərsə də düzən yerlərində torpaqların üst təbəqəsi duzlardan yuyulmalı, ondan sonra əsəş yaxşılaşdırma aparılmalıdır. Meliorativ iş-

lərin yerinə yetirilməsi otlaqların məhsuldarlığını 2-3 dəfə artırır.

Eroziya prosesi baş verməsin dəyə çay kənarlarından və ən dik yamaclardan tikanlı kolları qırmaq olmaz, yamacların yataq və arxaclar ətrafında quraqlığa davamlı ağac və kolların (yulğun, nar, əncir, zeytun, dağdağan və s.) əkilməsi məqsəda uyğundur. Otlqların sahələrini artırmaq üçün daşlı yamaclı özlərdən xırda və orta diametrli daşları təmizləyib, onlardan yamaclarda eroziyaya qarşı terras formasında hər 100-150 (200) m-dən bir qoruyucu zolaqlar yaratmalı, təcikləri hamarlamalı, çuxurları torpaqla doldurmalı, sonra həmin sahələrə torpaq-iqlim şəraitinə uyğun olaraq yem bitkilərini səpmək lazımdır.

Aşağıdakı cədvəldə Qobustan massivi qış otlaqlarında yayılmış əsas bitki formasıyaları üzrə tərtib etdiyimiz fitomeliorativ tədbirlər sistemi verilmişdir (cədvəl).

Tərtib etdiyimiz meliorativ və fitomeliorativ tədbirləri kompleks şəkildə tətbiq etmək və otlaqlardan səmərəli istifadə üsulları ilə əlaqələndirməklə Qobustanın qış otlaqlarını məhsuldar aqrofitosenozlara çevirərək regionda qoyunçuluğun inkişafı üçün möhkəm yem bazası yaratmaq mümkündür.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan SSR-in otlaq torpaqlarının bonitirovkası və onlardan səmərəli istifadə edilməsinə dair tövsiyələr, Bakı, 1978, 32 səh. 2. Azərbaycan SSR-in Xızı və Abşeron rayonları təsərrüfatları üzrə geobotaniki tədqiqi, yaxşılaşdırılması və səmərəli istifadə yolları. Bakı, 1985, 76 s. 3. Azərbaycan Respublikasında yay və qış otlaqlarının yaxşılaşdırılmasına dair Milli Proqram. Azərb Resp. Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi. Bakı, 2002, 23 səh. 4. Babayev M.P., Orucova N.H., Babayev İ.M. Torpaq örtüyünün deqradasiyası və bərpası yolları. Azərb. Torpaqsünaslar Cəmiyyətinin əsərləri. VIII cild, Bakı, 2001, səh 68-71. 5. Bağirova R.F. Şamaxı bölgəsində torpaqların deqradasiyasının qarşısının alınması yolları. Azərbaycan Torpaqsünaslar Cəmiyyətinin əsərləri. X cild, I hissə, Bakı, 2005, səh 204-209. 6. Əliyeva N.Ə. Qobustan rayonunun bitki örtüyü və bərpası yolları. "Təbii sərvətlərin qiymətləndirilməsi və təbiətdən istifadə" elmi-praktik konfransının tezisləri. Bakı, 2003, səh. 391-393. 7. Hacıyev V.M. Biçənək və otlaqlar əsas yem mənbəyidir. Azərbaycanda yem istehsalının intensivləşdirilməsi. Az ET Yemçilik İnstitutu əsərlərinin tematik məcmuəsi, Bakı, 1984, s. 22-30. 8. Qobustan qış otlağı ərazisində təbii yem sahələrinin geobotaniki tədqiqi. Qobustan rayonu üzrə hesabat. "Otlaq" Respublika Elm-İstehsalat birliyi. Bakı, 1992, 183 səh. 9. Богданов М.П. Зимние пастбища Кобыстана и основные пути их рационального использования и улучшения. Труды Института Ботаники, том XVIII, Баку, 1954, стр. 39-121. 10. Добровольский Г.В., Никитин Е.Д. Сохранение почв как наземного компонента биосферы: Функционально-экологический подход, М, Наука, 2000, 185 с. 11. Имамалиев А.Б. Закрепление эродированных склонов предгорной сухостепной зоны Кобыстана путем посева многолетних трав. Диссертация на соискание ученой степени кандидата с/х наук, Б., 1983, 214 стр. 12. Тагиева Е.Н., Велиев С.С. Естественная растительность Абшеронского полуострова и вопросы ее сохранения. Тезисы научно-практического конفرанса "оценка природных богатств и природопользование" Баку, 2003, с. 119-122.

QARABAĞ DÜZƏNLIYİ ŞƏRAİTİNDƏ BECƏRMƏ ÜSULLARININ PAYIZLIQ BUĞDA SORTLARININ İNKİŞAFINA VƏ MƏHSULDARLIĞINA TƏSİRİ

Q.H.İSMAYILOV, dissertant
Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Əkinçilik İnstitutu

Məlumdur ki, yeni yaradılmış hər bir sortdan yüksək məhsul əldə edilməsi üçün həmin sortun bioloji xüsusiyyətlərinə və konkret torpaq-iqlim şəraitinə uyğun olaraq becərmə texnologiyası işlənilib hazırlanmalıdır.

Payızlıq taxılların iqtisadi səmərəliliyinin bir çox bitkilərə nisbətən müəyyən qədər aşağı olması bəzi hallarda fermerlərdə bu bitkinin becərməsinə marağı azaldır. Ona görə də işlənilib hazırlanmış becərmə texno-

logiyası fermerlərin tələbatını təmin etməklə iqtisadi cəhətdən səmərəli olmalıdır.

Aparılmış tədqiqat işləri göstərir ki, səpin müddəti, norması və qidalanma şəraiti məhsuldarlığa birbaşa təsir edən amillərdir.

Ona görə də 2004-2006-cı illərdə Qarabağ düzənliyinə daxil olan Ağcabədi rayonunun Gələbədin kəndinin fermer təsərrüfatında Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Əkinçilik İnstitutunda yaradılmış yeni intensiv buğda